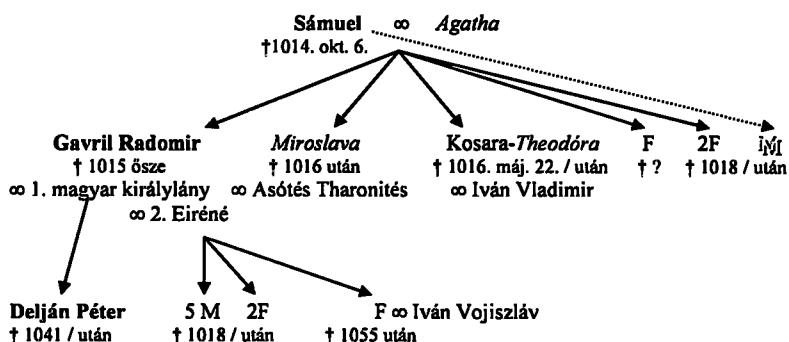

Radomir és „Magyarország királya” leányának a házassága*

Az első ezredforduló táján kötött házasságot Gavril Radomir, más néven Roman az akkor bolgár uralkodó, Sámuel fia a „magyar király” lányával. Ez az időszak a bolgárok történelmének egy igen válságos időszaka volt, így fokozott érdeklődés övezi a témát. Azonban a források csekély száma és szűkszavúsága miatt számos kérdéses pontja van a történetnek. Mikor kötött házasságot Radomir? Kivel kötött házasságot, azaz ki a forrásban említett és közelebről meg nem nevezett magyar uralkodó? Miért kötötték ezt a házasságot, majd utóbb miért bomlott fel? Végezetül ehhez kapcsolódik még egy problémás kérdés, melyet az előbbi kérdések körüljárása és megválaszolása mellett még fel szándékozok jelen tanulmányban vizsgálni, hogy Sámuel mikortól vált a bolgárok teljhatalmú, azaz egyedüli urává.

1. Sámuel bolgár cár (?–1014) családfája¹

Radomir és a magyar királyné házasságkötésének időpontja napjainkig vitatott és a nézetek igen széles skáláját felvonultató probléma. Nézzük meg, mit tudunk Radomir házasságáról. Egyrészt Skylitzés folytatója közli, hogy „egy bizonyos bolgár, Petros, akinek mellékeve Deleanos, egy bizonyos férfi szolgája, elszökve a fővárosból Bulgáriában csavargott, ... és azt híresztelte, hogy ő Romanosnak, Sámuel fiának a fia.”² Ezen tudósítást egészíti ki, és egyben helyesbíti Mikhaél dévoli (Diabolis, mai Albánia területén) püspök, miszerint „Radomir Magyarország királynak³ leányát birta feleségül; nem tudom, mi okból kifolyólag, meggyűlölte őt, s miután már tőle teherbe esett, elűzte, és feleségül vette a Larissában foglyul ejtett csodaszép Eirénét.”⁴ A két tudósítás közti eltérés abból adódik – Vajay Szabolcs nézete szerint –, hogy Delján Péter és felmenői, Sámuel cár valamint Gavril Radomir egyaránt, a

* Jelen tanulmány a MÖB (Collegium Hungaricum) kutatási ösztöndíj támogatásával és a K 81485. sz. OTKA kutatási pályázat keretében készült.

¹ Jelmagyarázat: M = fiú; F = leány; bold = tanulmány szempontjából kiemelten fontos személy; *kurzív* = csak egyszer / egy kéziratban szerepel a név; *híj*[híj] = törvénytelen gyermek.

² ÁMTBF 92.; CFHB V. 409⁸⁹⁻⁹⁴; CSHB 9. 527⁶⁻¹¹; ГИВІ VI. 302.; WORTLEY 2010. 384–385.

³ Mikhaél püspök munkájában a *κράλης* kifejezést használja, bár a görög források általában a fejedelem és király megjelölésére inkább az *ἄρχων*-t használják. Míg például Simeont következetesen csak *ἄρχων*-nak, addig I. Péter cárt eleinte *ἄρχων*-nak titulálják a források, majd a basileusszal való megegyezést követően használják vele kapcsolatban a *βασιλεύς* címet. Ugyanakkor fiát, Boriszt már kizárólag *βασιλεύς*-nek címezik a források.

⁴ Additamenta Michaelis: ÁMTBF 97–98.; WORTLEY 2010. 385. A fentiekkel ellentétben Zonaras, egy másik bizánci történetíró munkájában Áron fiának írja le Delján Pétert: CSHB 49. 598. XVII. 17¹⁻²; ГИВІ VII. 192.

családnak a bizánci udvarban nem-elfogadott ágából származott, ezért állította be kétes származásának őt a történetíró.⁵

A szűkszavú források alapján e házassággal kapcsolatban született nézetekre az alábbi példák hozhatók, melyek egyben azok sokszínűségét is szemléltetik:⁶

	„Magyarország királya”	házasságkötés	válás
Zlatarski ⁷	István király	1000. 08. 15. után	1002–1003
Fehér ⁸	Géza fejedelem		1001–1005 között
Runciman ⁹	István király		~ 998
Vajay ¹⁰	Géza fejedelem	987 v. kevéssel előtte	988
Györffy ¹¹	Géza fejedelem	1001	1009
Mijatev ¹²	Géza fejedelem	999	
Mutafcsiev ¹³	magyar király		
Makk ¹⁴	Géza fejedelem	995 [955–996]	997–998
Kristó ¹⁵	Géza fejedelem	995	997–998

⁵ Egyes bizánci források – Skylitzés, Zonaras, Psellos – kalandomak, csalónak nevezik, ami nyilván a család Bizáncban nem elfogadott, ellenálló ágának (Sámuel, Radomir, Péter) szülő elutasítás következménye. VAJAY 1967. 87.

⁶ Jelmagyarázat: *kurzív* = magyar kutató, *normál* = külföldi kutató.

⁷ Sámuel 999. évi hadjáratakor szövetséget kötött a magyarokkal annak okán, hogy a szerémi bolgár területet bevédje velük szemben, e szövetséget erősítette meg a Sámuel fia és István király lánya közötti házasság, mely igen hamar felbomlott (ZLATARSKI 1927. 672.). Fehér Géza egyik tanulmánya alapján megemlíti Zlatarski, hogy Géza és István is szóba jöhetne a leány apjaként, de mivel Géza nem volt király, így csak István lehet az apa és miután 1000. augusztus 15-én (!) koronázták magyar királlyá, ezért a házasságkötés csupán ezt követően történhetett meg (ZLATARSKI 1927. 672–673. 11. lj.). Ténylegesen István királyt az ezredforduló első napján koronázták királlyá (1000. december 25-én vagy 1001. január 1-én), és a halálának a napja volt Nagyboldogasszonykor (1038. augusztus 15.).

⁸ Géza célja dél felé is biztosítani a békét, míg Sámuel célja a szövetségesben támogatót nyerni. Miután ebben csalódott, szövetséget kötött Ajtonnyal, István pedig II. Basileiosszal, ezért került sor 1001–1005 között a magyar feleség elűzésére, azaz a terhessé vált kapcsolat felszámolására. FEHÉR 1927–1928. 8–11.

⁹ István király, Sámuel bátorágáról értesülvén, felajánlott egy szövetséget és a lánya kezét Gavril Radimornak. Gavril eltaszította feleségét, aki királyi vér volt pedig, és elvette a larissai görög foglyot, Eiréné. Apja, kevésre értékelte a magyar szövetséget, ezért jóváhagyta fia házasságát. A hercegnő nem maradhatott ebben a vad udvarban, így egy monostorba menekült, ott szülte meg fiatalon elhunyt fiát, Dejlán Pétert. RUNCIMAN 1930. 233–234.

¹⁰ A magyar herceglány születését 973 tájára vélelmezi (VAJAY 1967. 71.). Iréné nyilván Larissa elfoglalásakor, azaz 986-ban került fogságba, de Gavril nem azonnal kezdett érdeklődni iránta. Eltaszításakor terhes volt a magyar herceglány, de több gyermekükről nincs tudomás, így házasságuk 987-ben vagy nem sokkal előtte mehetett végbe a házasságkötés. A leány tehát mindenképpen Géza lánya kellett legyen, a házasság a fejedelem külpolitikájával egybehangzó (VAJAY 1967. 66.). A bolgár cárevics 988-ban taszította el várandósan VAJAY 1967. 87.

¹¹ Sámuel az 1001-ben indított nagy bizánci offenzíva idején kérte meg fia számára István egyik húgát. Bár Gavrilnak görög ágyasa volt, ez nem befolyásolta a dinasztikus házasságot. A házasság nem a várt eredményt hozta, mert István ugyan leverte előbb Bizánc szövetségését, Gyulát 1003-ban, majd a másik szövetségését, Ajtony is 1009-ben, de katonai segítséget nem nyújtott Bulgáriának, ezért Gavril elűzte várandós feleségét. GYÖRFFY 1977. 284–285.; MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE I. 812.; GYÖRFFY 2013. 284–285.

¹² MIJATEV 1981. 136.

¹³ Gavril Radomir első felesége a magyar király lánya volt. MUTAFCSIEV 1986. 224–225.

¹⁴ A szövetség 995 táján (utóbbi munkájában már 995–996-ra dátumozva) jöhetett létre és a házasságkötés is. A felbomlása pedig a nagy Spercheios folyó mellett elszenvedett bolgár vereség hatására az elmaradt magyar fegyveres segítség miatt következett be 997–998 táján (MAKK 1996. 40., 54.; MAKK 1998.a 120–121.; MAKK 1999. 27.; MAKK 2012.a 130–132.). Az új házasságnak propagandisztikus jelentősége volt. Lásd ehhez: ÁMTBF 97., 98.

¹⁵ A 10. század végén a magyar fejedelem bolgárbarát politikát folytatott, erre utal, hogy a bolgár trónörökösöz adta feleségül lányát. E szövetségen nagyban lazított a tény, hogy Gavril Radomir 997–998 táján eltaszította magyar hitvesét (KRISTÓ 1998. 112.). Másik saját gyermekük a legvalószínűbb feltevés szerint 995 (vagy 997–

Pirivatrić ¹⁶	István király / Ajtony		
Dimitrov ¹⁷	Géza fejedelem	997–1000	X. század vége
Božilov–Gjuzelev ¹⁸	Géza fejedelem	998–1000	
H. Tóth ¹⁹	Géza fejedelem	997/998 –1001 között	
Plamen ²⁰	Géza / István	1000	1002–1003
Manevski ²¹	–		~ 1000
Andreev ²²	Géza fejedelem	998	1000–1001

A problémát közelebbről szemlélve azt láthatjuk, hogy – miként már fentebb utaltam erre – a forrás kijelentése, miszerint *Magyarország királya* volt az após, áll a háttérben. Mind látható a fenti táblázatból, igencsak megoszlanak a vélemények az após, azaz Magyarország királya személyét illetően, vajon Géza fejedelem, avagy magyarország első megkoronázott királya, Szent István bújik-e meg kifejezés mögött. A *király* (κράλης, rex) cím miatt hajlik több kutató is arra a nézetre, hogy István király volt az após, sőt a házasságkötést ennek fényében az ő koronázása utánra datálják, azaz legkorábban 1001-ben köthették azt meg.

A tények elemzése, azonban ezt a véleményt cáfolják. István király 996-ban kötött házasságot az akkoriban 12 esztendőes Gizellával,²³ így a szóba jöhető időszakbanban a királyi párnak nem lehetett szülőképes életkorú leánygyermek.²⁴ Ezen túl azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a *király* címzést több latin forrás is használja Géza fejedelemmel kapcsolatban,²⁵ amint neki több leánygyermek is ismert.²⁶ Így tehát – véleményem szerint – kizárólag Géza fejedelem lehet a forrás által *Magyarország királyá*-nak nevezett após.

998) körül lett a bolgár trónörökös neje, születése ekként 980 tájára helyezhető. KRISTÓ 2001. („A felmenők” című fejezet végén.)

¹⁶ A forrásban említett *Magyarország királyával* kapcsolatban elvileg négy potentát jöhet szóba: István, a déldunántúli Koppány, az erdélyi Gyula vagy a dél-magyarországi Ajtony. E négy személy közül Istvánt vagy Ajtonyt valószínűsíti, ennél pontosabban nem meghatározva az após személyét. PIRIVATRIĆ 1997. 118.

¹⁷ Sámuel egyeduralkodóvá válásakor (997–1000) felújította a magyarokkal szövetséget, melynek részeként fia, Gavril Radomir elvette István testvérét. Hamar kiderült (10. század végén), hogy sem a házasság, sem a szövetség nem lesz tartós, így a házasságot érvénytelenítették és István szövetséget kötött Basileios császárral, sőt már 1002–1003 táján részt vettek magyar katonák Cesarea (~ Császárváros, akkori bolgár főváros: Skopje, mai Macedónia) ostromában is. DIMITROV 1998. 80–81., 358.

¹⁸ BOŽILOV–GJUZELEV 1999. 322.

¹⁹ Sámuel szövetséget köt a magyarokkal, elveszi Géza fejedelem leányát a trónörökös, Gavril Radomir. Ezt tárgyalja a bolgár hódítások (997–998) után és Vidin ostromát megelőzően (1001) a tanulmányíró professor. H. TÓTH 2000. 221–222.

²⁰ István lánya vagy lánytestvére, 997–1000 közötti időszakban. BAKALOV – ALEKSANDROV 2003. 307.

²¹ Gavril Radomir házasságot kötött a magyar hercegnővel, Маргарита-val, akinek a fia 1000–1001-ben született. MANEVSKI 2008.

²² Géza magyar király lányát vette el Gavril Radomir (Jordan Andreev: Gavril Radomir. In: ANDREEV–LAZAROV–PAVLOV 2012. 131.). Delján Péter Magyarországon született 1001 körül (Jordan Andreev: Petăr II Delján. In: ANDREEV–LAZAROV–PAVLOV 2012. 554.).

²³ Veszprémy László: Gizella. In: KMTL 236–237.

²⁴ Több fia is született a királyi párnak, azonban vélhetően korán meghaltak (14. századi krónikakompozíció, 63. caput: ÁKÍF 368–369.; KÉPES KRÓNKA 75.; KRISTÓ 2000. 45.). Név szerint két gyermekük ismert: Ottó, aki feltehetően gyermekként meghalt. LASKAI, SERMO LXXVI.: „*Nam filii sui parvuli, videlicet Otto et alii, quorum nomina tacentur, diu ante mortem regis decesserunt, solus beatus dux Emericus remanserat,...*”), valamint Imre, aki István utóda volt 1031-ben bekövetkezett haláláig (14. századi krónikakompozíció, 63., 69. caput: ÁKÍF 368–369., 376–377., KÉPES KRÓNKA 75., 88–91., SRH I 311,²⁵–312,¹⁹ 318,¹³–321,⁹; Szent Imre herceg legendája: ÁKÍF 350–353., SRH II. 449–460.; LASKAI, SERMO LXXVI.). Leánygyermekükről nem adnak hírt források. István király Ottó fiáról és közvetve fiairól lásd bővebben: MIKÓ 2013. 1–22.

²⁵ I. Ottó császár levele: „*Nobis enim illuc delegandus, qou rex eorumdem nostro quam propere arbitrio sit colligandus.*” ÁKÍF 21–22.; MGH EPISTOLAE III. 101.; Legenda minor Sancti Stephani regis, 2. caput: „*Pater eius rex quidem, sed primum gentilis fuit.*” ÁKÍF 303.; SRH II. 394,¹³

²⁶ VAJAY 1967. 63–100.; SZEGFÜ 1988. 29–31.

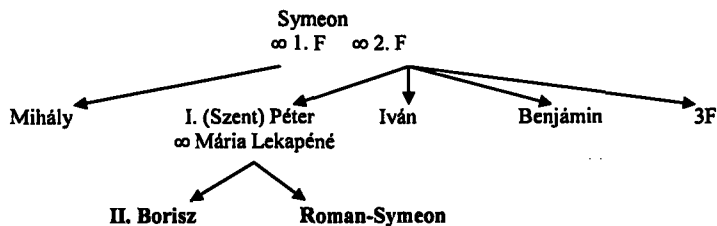
A házasságkötés időpontja szempontjából támpontként szolgál a két uralkodó, Géza fejedelem és Sámuel cár gyermekeinél alkalmazott házassági stratégia vizsgálata. Elsőként mi állapítható meg a Sámuel gyermekeivel kapcsolatos házassági stratégiájáról. Az eseménysor ekképpen rekonstruálható a források alapján:

Thessaloniké melletti harcok során fogságba kerül Ashótés, Grégorios Tartontés fia, majd az őt kiszabadítani igyekvő apja elesik a harcban.²⁷ Ennek hatására a basileus (II. Basileios) hadjáratot kezd a bolgárok ellen, melynek vezetésével Niképhoros Ouranost bízta meg.²⁸ A hadjárat során döntő vereséget mérnek a bolgárokra Spercheiosnál.²⁹ Miroszlava, Sámuel leánya beleszeret a fogoly Ashótésba és eléri apjánál, hogy összeházasodhassanak. Sámuel a házasságkötést követően vejére bízta Dyrrachium védelmét.³⁰ Ashótés a helyi előkelőkkel összefogva és Miroszlavát is maga mellé állítva bizánci kézre átjuttatja a várost.³¹

Sámuel a balkáni hódító hadjáratba kezd, melyek során egyrészt visszafoglalja Dyrrachiumot, továbbá elfoglalja Duklját. Ekkor kerül a dukljai fejedelem, Iván Vladimir fogságba.³² Sámuel másik leánya, Theodóra-Kosara beleszeret a fogoly fejedelembe és Sámuel hozzájárulásával házasságot kötnek. Sámuel visszahelyezi Duklja trónjára, valamint Dyrrachiumot is az uralma rendeli.³³

A fenti események alapján megállapítható, hogy a spercheiosi vereség okozta nehéz helyzetben Sámuel két leánya házasságkötésében jelentős szerepet játszott a szövetségesek, támogatók szerzésének szándéka³⁴ és bár *Magyarország királya* leányának és Radomirnak a házasságáról Delján Péterrel és a bolgár felkeléssel kapcsolatban tesz csupán említést Skylitzés folytatója a munkájában, valószínűnek látszik, hogy utódjának házassága is e sorba illeszkedhetett.

Sámuel által követett házassági stratégia mellett Géza fejedelem gyermekeinél alkalmazott házassági stratégiát is vegyük szemügyre. Három gyermekének a házasságkötése jöhet szóba ezzel kapcsolatban. Egyetlen fia, István – mint azt fentebb említettem, – a bajor herceg hűgát, Gizellát vette feleségül 996-ban. Egyik leánya I. (Vitéz) Bolesław lengyel fejedelem (992–1025) felesége lett. A másik leánya pedig bolgár dinasztikus házasságot kötött. Az első kettőt véve alapul, Géza gyermekei számára uralkodó fejedelmi, hercegi házastársakat választott, így a bolgár házasság is ezek sorába kellett tartozzon, melyek a jószomszédi kapcsolatok építését, ápolását, fenntartását szolgálták.

2. Symeon (Simeon) bolgár cár családfája

²⁷ Skylitzés: CFHB V. 341_{,13-23}; CSHB 9. 449_{,6-16}; ГИВИ VI. 278.; WORTLEY 2010. 323.

²⁸ Skylitzés: CFHB V. 341_{,23-25}; CSHB 9. 449_{,16-19}; ГИВИ VI. 278.; WORTLEY 2010. 323–324.; Antiochiai Yahya: YAHYA, HISTOIRE 446.; ROZEN 1883. 34_{,9-12}.

²⁹ Skylitzés: CFHB V. 341_{,26-342₃₁}; CSHB 9. 449_{,19-450₂₅}; ГИВИ VI. 278.; WORTLEY 2010. 324.; Antiochiai Yahya: YAHYA, HISTOIRE 446–447.; ROZEN 1883. 34_{,13-26}.

³⁰ Skylitzés: CFHB V. 342_{,52-57}; CSHB 9. 451_{,1-6}; ГИВИ VI. 279.; WORTLEY 2010. 324.

³¹ Skylitzés: CFHB V. 342_{,57-343₆₇}; CSHB 9. 451_{,6-16}; ГИВИ VI. 279.; WORTLEY 2010. 324–325.

³² Ljetopis popa Dukljanina: LJETOPIŠ XXXVI. caput; CHRONICLE DUKLJA XXXVI. caput.

³³ Skylitzés: CFHB V. 353_{64-354₆₇}; CSHB 9. 463₃₋₆; ГИВИ VI. 287.; WORTLEY 2010. 335.; Ljetopis popa Dukljanina: LJETOPIŠ XXXVI. caput; CHRONICLE DUKLJA XXXVI. caput.

³⁴ Sámuel lányainak, főképpen Theodóra-Kosara házasságával a források egymáshoz való viszonyának elemzése céljából foglalkozott részletesebben és írt a témáról tanulmányt PIRIVATRIĆ 2013. 273–283.

Sámuel uralkodásának kezdete problematikus pontja a bolgár történetkutatásnak, melynek megértéséhez fel kell vázoljam az eseményeket. Amíg 970-es arkadiupolisi csata a bizánciak győzelmét, addig a vele szemben álló Szvjatoszláv vezette Rusz-beliek, bolgárok, besenyők és magyarok alkotta koalíciós hadak vereségét eredményezte. Szvjatoszláv kijevi fejedelem (945–962–972) ennek következtében birodalomnagybóvíító törekvései feladására és Bizánccal való szerződés megkötésére kényszerült, a bolgárok ellen pedig mozgásba lendült a bizánci hadigépezet. A basileus, Ióánnész Tzimiskész (969–976) leváltotta Damján bolgár patriarchát, – akit még egykor Romanos Lekapénosz (919–944) javaslatára helyezett Péter cár (927–969) ebbe a méltóságba,³⁵ – valamint II. Boris cárt is megfosztotta trónjától és testvérével, Roman-Symeonnal együtt fogolyként Konstantinápolyba vitte.

Skylitész munkája nyomán³⁶ vélemezhető, hogy a zavaros belpolitikai helyzet kapcsán, mely még Péter cár halálával (969) és Szvjatoszláv Bulgária elleni támadásával (969) kapcsolatban kialakult, vette kezdetét az ún. *négy testvér harca*. Elnevezését onnan kapta, hogy a felkelés élén Nikolaosz kométosz³⁷ négy fia, Dávid, Mózes, Áron és Sámuel (= *kométopoulosi*) álltak. A bizánciakkal szembeni függetlenségi harcban sorra odavesztek a testvérek és a Konstantinápolyból való szökés közben maga a cár, II. Borisz is.³⁸

A vita akörül alakult így ki, hogy vajon Borisz halálát követően a *kométopoulosi* közül az egyetlen életben maradt fivér, Sámuel vált-e a hatalom birtokosává, avagy Borisz öccse, Roman-Symeon.

Roman-Symeon utódlása elleni érv, hogy fogságba kerülésekor a basileus *parakoimómenosza* kasztráltatta,³⁹ valamint a bátyjával közös szökésüket követően, miután eljutott Sámuelhez őt Skopje parancsnokává tette meg. Roman a várost Vidin eleste (1002) és Sámuel a város mellett elszenvedett vereségét követően átadta II. Basileiosnak 1003–1004 táján.⁴⁰

Ezzel szemben mellette szóló érv, hogy ő Simeon cár (893–927) utolsó leszármazottja, és Antociái Yahya,⁴¹ – miután több alkalommal megemlíti krónikájában a bolgárok elleni harcokat, amikor a basileus az arabok elleni harcok közben éppen a bolgárok elleni harcokat vezényli, – az alábbiakat írja: „*Basileios császár Niképhoros Ouranos magistert domestikos-*

³⁵ Notitia archiepiscopi Ioannis Comneni, 5.; ГИВИ VII. 109.

³⁶ Skylitész már Péter cár halála kapcsán megemlíti, hogy a túszként Konstantinápolyban lévő cárfik visszaküldése és az apjuk halálával megüresedett bolgár trón elfoglalása e felkelés visszacsúsztatása miatt egyaránt sürgős volt: „Péter, a bolgárok cánya, helyreállította a békét rögtön a felesége halála után és szerződést kötött a császárokkal, ő túsul adta saját fiait, Boriszt és Romant is. Nem hosszú [idő] után ő meghalt. Azután a fiai küldvéc lettek Bulgáriába, hogy elfoglalják apjuk császárságát, és hogy útját állják a *kométopoulosi* előrehaladásának. Mivel Dávid, Mózes, Áron és Sámuel, az egyik nagyhatalmú *kométosz* fiai Bulgáriában, kitervelték a felkelést és zavart okoztak a bolgár államban. Így történtek ezek az események.” CFHB V. 255⁷³⁻⁷⁶; CSHB 9. 346²¹⁻³⁴⁷; ГИВИ VI. 257.; WORTLEY 2010. 246.

³⁷ Kométosz: területi vezető. ГИВИ VI. 257. 5. l.j.: „Т. е. синове на комит (областен управител) Никола.” Stephenson a *κομῆτοϋ* titulust grófnak (count) értelmezi: STEPHENSON 2003. 13.

³⁸ Dávid halálát 986-ra (BULGARIA 2006–2007.), 976-ra (STEPHENSON 2003. 15.), Mózes halálát 976 későbbi időpontjára (STEPHENSON 2003. 15.), míg Áron és családja halálát 987/988. július 14-re (BULGARIA 2006–2007.) illetve június 13-ra (STEPHENSON 2003. 15.) dátumozzák.

³⁹ „Péter... fiai pedig, Borisz és Roman el lettek víve a fővárosba, ahogy fentebb elmondtuk, és ott maradtak. Borisz megtiszteltetett Ióánnész által a *magistros* [cimmel], Roman pedig kiharítottatott az egykori *parakoimómenos*, Ióséf [Bringas] által. És így Ióánnész császár halála után ők megszöktek onnan és siettek, hogy eljussanak Bulgáriába. De amint átkeltek valamiféle rengetegen keresztül, Borisz beleütközött egy bolgárba, általa lenyilaztatott, mert római ruhákba volt felöltözve, és meghalt. Roman pedig megszabadult és később ismét hazatért a fővárosba, amint el fogom mondani a megfelelő helyen.” CFHB V. 328⁶⁸⁻³²⁹; CSHB 9. 435⁷⁻²²; ГИВИ VI. 275–276.; WORTLEY 2010. 312.

⁴⁰ „Skopje városát is átadta a császárnak a Sámuel által parancsnokul odarendelt Romanos, Péter bolgár cár fia, Borisz öccse, aki nagyapja után a Symeon nevet kapta. A császár szívesen fogadja őt ezért a döntéséért, és a patrikios és praiprositos címmel tünteti ki, s elküldi, hogy Abydos stratégiósa legyen.” ÁMTBF 90–91.; CFHB V. 346⁶⁴⁻⁶⁹; CSHB 9. 456¹³⁻¹⁶; ГИВИ VI. 282–283.; WORTLEY 2010. 328–329.

⁴¹ Lásd a szerzőről bővebben: Munt, Harry: Yahyā ibn Saʿīd al-Anṭākī. In: DUNPHY, ENCYCLOPEDIA 1534.

szá nevezte ki, – [azaz] al-...ls akit elküldött Bagdadba Skléros leverése után,⁴² – és háborúba küldte a bolgárok ellen. Miután találkozott a vezetőjükkel, a Komitopoullal, legyőzte a bolgárokat és megölte [sokukat], majd sok ezer fejjel és tizenkétezer fogollyal Konstantinápolyba visszatért. A Komitopoul azután irt Basileios császárnak, megalázta magát előtte, engedelmességet ígért és könyörgött neki, hogy adja meg neki ezt a kegyet. A császár kész volt megegyezni, de az történt, hogy a bolgárok királya, aki fogságban volt a császárnál Konstantinápolyban, meghalt. Halálának a híre eljutott a szolgájához, a Komitopoulhoz, a bolgárok vezetőjéhez, aki kikiáltotta magát cárnak. Akkor Basileios császár ismét elküldte Niképhoros magistert a bolgárok ellen háborúba. Eljutott az ország szívéig ellenállás nélkül. [Niképhoros] ottmaradt három hónapig, dúlt és égetett, majd visszatért Konstantinápolyba.”⁴³

A forrást orosz fordításban közzétevő Viktor Rozen ezt a részt az alábbi módon értékeli: 991-ben került fogságba, majd 997-ben halt meg a fogoly bolgár cár Konstantinápolyban,⁴⁴ akit Roman-Symeonnal azonosítanak. Ezzel szemben Skylitzés arról tudósít, hogy Roman-Symeon mint Skopje parancsnoka 1002 után adja át a várost a basileusnak, aki ezért megteszi Abydos stratégosává.⁴⁵ A két forrás ellenmondásaiból adódik a bizonytalanság Sámuel uralkodásának kezdetét illetően.⁴⁶ Az elfogadottabb álláspont, hogy 997-től vált a bolgárok teljes jogú egyeduralkodójává Sámuel.⁴⁷

⁴² Bardas Skléros a császárral szemben 979. március 24-én szenvedett vereséget, majd az arabokhoz menekült. (TÓZSÉR 2010. 257.) A császár bizalmasát, Niképhoros Ouranost küldte Bagdadba tárgyalni Skléros hazatéréséről 983 tavaszán, mely tárgyalás sikeresen zárult, de végül a mégsem ért eredményt, mivel Abud ad-Daula – Ouranos tárgyalópartnere – 983. április 26-án meghalt. (TÓZSÉR 2010. 259.) A tárgyalások időpontjában a (megas) *domestikosi* tisztséget Bardas Phókas töltötte be, akit 986 elején váltott le tisztségéből és tette meg a basileus Antiochia duxának. (TÓZSÉR 2010. 257.; YAHA, HISTOIRE 416–417.; PSELLUS, CHRONOGRAPHIA 38.; WORTLEY 2010. 317.) Skléros 987-ben fellázadt ismét. Bardas Phókas, a másik bitorló, foglyul ejtette őt. Phókas halála után (989. ápr. 13.), Bardas Skléros folytatta a harcot II. Basileios ellen, de 989 októberében végül megegyeztek, és földeket kapott. Röviddel ezután 991. március 6-án meghalt. (Kazhdan, Alexander: Skleros. In: KAZHDAN 1991. 1911–1912.; SEIBT 1976. 29–58.) A megegyezésükről bővebben lásd: GRÜNBART 2008. 213–224. A két Bardas lázadásról lásd még: FORSYTH 1979. 375–393., 423–462.

⁴³ ROZEN 1883. 34.⁹⁻²⁶; YAHA, HISTOIRE 446–447. Ezúton szeretném köszönetemet kifejezni Dr. Ferincz Istvánnak a szöveg fordításában nyújtott segítségéért.

⁴⁴ ROZEN 1883. 407., 409.

⁴⁵ Lásd fentebb a 39. jegyzetet.

⁴⁶ Adódik az a lehetőség, hogy Borisznak volt gyermeke és őt tekintették utódjának Konstantinápolyban, ez a forrásadat rá vonatkozik, ugyanis Roman cárságát elutasítók azt szokták felhozni, hogy egyrészt csak szigorúan véve Skopje stratégosa volt és nem több, másrészt nem is lehetett, mert herélt volna miatt alkalmatlan volt az uralkodásra. H. Tóth Imre tanulmányában megemlíti, hogy Ióánnés Tzimiskés császár lemondását követően „Borisz, feleségét és gyermekeit, valamint öccsét, Romant” Konstantinápolyba vitte (H. TÓTH 2000. 221–222.). Ez a lehetőség a források közti ellentmondást is feloldaná, de sajnos nem lábjegyzetes kötetben szerepel a tanulmány, így ellenőrzésre, további kutatásra szorul az adat.

⁴⁷ E nézetet vallja például Vasil Zlatarski (ZLATARSKI 1927. 723.) Plamen Pavlov (BAKALOV–ALEKSANDROV 2003. 307.; Pavlov, Plamen: Szamuil. In: ANDREEV–LAZAROV–PAVLOV 2012. 587–592.) illetve a Bolgár történelem görög forrásai fordító-szerkesztői (ГИБИ VI. 283. 1. lj. ROSEN 1883. 34.¹⁸⁻²⁰ alapján), valamint Sámuel halálának ezredik évfordulójára irt munkájában Nikolov is 997-re teszi Roman halálát, így Sámuel uralkodásának kezdetét is (NIKOLOV 2014. 40.).

Ezzel szemben Konstantin Jireček szerint már 963-ban fellázadt Péter cár ellen egy bolgár nemzetiség. Ez a bolgár nemzetiség volt Nikolaos kométos nemzetisége, az ún. *komitopouloi*, azaz az ő négy fia, Dávid, Mózes, Áron és Sámuel, akik közül az első három erőszakos halállal halt, így Sámuel lett az egyeduralkodó. Ő Rómából kapott cári koronát, miként Simeon és Péter cárok is korábban. Sámuel 40 évig uralkodott egyedül, azaz 974–1014. október 6. (JIREČEK 1889. 180–181.) Andreev Sámuel uralkodásának kezdetét 991-re helyezi. (ANDREEV 1992. 83–88.) Stephenson Áron halálától (988) számítja Sámuel egyeduralmát: STEPHENSON 2003. 16. („By 993 Samuel had ruled alone for at least five years...”)

Louis Bréhier (1947) az Ochridi bolgár állam (= Nyugat-Bolgár Állam) élén Sámuel egyeduralmát 980-tól datálja, mert Mózes, Dávid és Áron addigra veszték el a harcok során, míg véleménye szerint Sámuel 982-ben kapott VIII. Benedek pápától koronát. BRÉHIER 1999. 181–219.

A koronaküldést Jireček ezt Theiner, Monumenta Slav. mer. I. 16,28-ra hivatkozva írta. Hasonlóképp foglal állást Every is, aki szerint X. János pápa küldött 926-ban koronát (EVERY 1947. 142.). Bakalov ezzel szemben

Sámuel lányainak házasságkötése, uralmának kezdete, valamint Géza fejedelem által követett házassági stratégia együttesen a házasságkötés legkorábbi időpontjaként a 997. évet jelöli ki. Ha azonban még egy pillantást vetünk a forrásra, mely szerint *Magyarország királyának a leányát* vette el Gavril Radomir, ez a megfogalmazás véleményem szerint jelzi, hogy a házasságkötés időpontjában még Géza volt a fejedelem, vagy legalábbis még őt tudták a magyarok uralkodójának, így az időpont leszűkíthető a 997. évre, de legfeljebb 998. év elejére.

Dimităr Manevski 2008-ban napvilágot látott tanulmányában név szerint említi Delján Péter anyját. Szerinte a magyar hercegnő neve: Маргѡрита,⁴⁸ azaz Magyar Margit. Sajnálatos, hogy Manevski írásának sem lábjegyzete, sem bibliográfiája nincs, így nem ad támpontot arra nézve, honnan származik a magyar hercegnőre vonatkozó információja. Manevski tanulmányának hiányossága ellenére átvette számos netoldal ezt az adatot, hogy a „bolgár források Маргѡрита Унгарска (Magyar Margit) néven ismerik”.⁴⁹

Egyik Маргѡрита Унгарска-t tárgyaló oldalon Ian Mladjov, a San Diego-i Egyetem bizantinológusának hipotézise is említésre került.⁵⁰ Véleménye szerint rövid házasságuk alatt Gavril Radomirnak és Magyar Margitnak két gyermeke is született, azaz Delján Péternek volt a testvére Agata (Arata), a későbbi Skóciai Szent Margit (Маррапет Шотландска) nagyanyja.⁵¹

Visszatérve Gavril Radomir és a magyar királylány házasságkötéséhez. Háttérében, miként Sámuel lányai esetében is, szövetséges, támogató keresésének szándéka állt. Géza fejedelem, aki uralkodása során bolgárbarát politikát folytatott, melyet azonban a be nem avatkozás, a passzív külpolitika jellemezett és már 972/973-ban felvette a kapcsolatot a bolgárok vezetőivel, sőt biztosította a lehetőséget, hogy magyar területen át tudjanak követeik 973-ban eljutni I. Ottó német-római császárhoz (936–973) a quedlinburgi gyűlésre. Géza fejedelem azon cél vezérelte e házasságkötésnél, hogy Bizáncot ily módon gyöngítse, a bizánci erőket a bolgárok révén lekötve tudja. István király azonban uralkodása elején változtatott a külpolitika irányvonalán, és szövetséget kötött II. Basileios császárral,⁵² mely nővére dinasztikus házasságának kudarcát is maga után vonta. Ekkor taszította el őt férje terhesen. Habár Runciman akképpen foglalt állást, hogy a magyar hercegnő eltaszítását követően nem maradhatott a vad – bolgár fordításában: szigorú, azaz valószínűleg arra utal ezzel, hogy katonás, puritán – bolgár udvarban, így egy monostorba menekült és ott szülte meg fiatalon elhunyt fiát, Pétert.⁵³ Skylitzés e tudósításán alapuló véleményét megnyugtató módon Vasil Zlatarski

---

úgy foglal állást, hogy a források alapján nem igazolható a koronaküldés (BAKALOV 1985. 110., 117–118., 122–123.). Az azonban tény, hogy volt bolgár korona, hiszen ezeket helyezte el Tzimiskés császár a fehér templomban Péter trónfosztását követően, amit Skylitzés örökítet meg. Lásd hozzá ГИВИ VI. 274.; WORTLEY 2010. 294.

⁴⁸ MANEVSKI 2008.

⁴⁹ „A bolgár források Маргѡрита Унгарска (Magyar Margit) néven ismerik.” П. ПЕТЕР ДЕЛЯН; „ÁRPÁD(házi) Margit – Margareth ... mother” ПЕТЪР II ДЕЛЯН / DELJÁN PÉTER; „Петър Делян (Петър II) е български цар, провъзгласил се за син на Гаврил Радомир от брак с Маргѡрита, дъщеря на унгарския владетел Геза (971–997).” ПЕТЪР ДЕЛЯН; „Гаврил Радомир има съвсем кратък брак с дъщеря на унгарския владетел Геза Унгарски (971–997), която е наричана с Маргѡрита в някои исторически писания.” ГАВРИЛ РАДОМИР; „Маргѡрита е името, което някои приписват на първата съпруга на цар Гаврил Радомир (1014–1015). В редица специализирани трудове се избягва назоваването ѝ по име , тъй като липсват конкретни податки в историческите извори.” МАРГѡРИТА УНГАРСКА; „цар Петър II Деля ... son” MARGIT – MARGARETH ÁRPÁD(házi); „оженва Гаврил Радомир за Маргѡрита, дъщерята на унгарския владетел Геза” ГАВРИЛ.

⁵⁰ MLADJOV 2003. 1–85.

⁵¹ МАРГѡРИТА УНГАРСКА. Ian Mladjov hipotézisének cáfolatát lásd: VAJAY 1967. 88. 90. lj.; NAGY 1971., további szakirodalom ehhez a témához: HERCZOG 1939. 1–42.; VAJAY 1962. 71–87.

⁵² Chabannes-i Adémar: Az Angoulême-i főpapok és grófok története. In: ÁKÍF 168–169.; KÉPES KRÓNKA 81., 82–84.; THURÓCZY 97.; KRISTÓ 1998. 99–100.; МАКК 1988. 81–89.; МАКК 1998a 124.; МАКК 1998b 224.; МАКК 2012a 132.; МАКК 2012b 330.

⁵³ RUNCIMAN 1930. 234. E véleményével foglal állást Skylitzés tudósítása mellett, aki a bolgár felkelés élén álló Delján Pétert csalónak nevezi. Bővebben Runciman véleményét lásd fentebb 9. jegyzetben.

már 1932-ben megcáfolta,⁵⁴ melynek következtében a Delján Péter személyazonosságával kapcsolatos vita lezárult.

Összegzőképpen a vizsgált kérdésre az alábbiakban foglalható össze a válasz. Sámuel gyermekeinek (Miroslava és Theodóra-Kosara) házasságkötésére a források alapján a spercheiosi vereséget követően került sor, e házassági és egyben szövetségi kapcsolatok létesítését értelemszerűen a nagy vereség motiválta. Így kerülhetett sor Radomir házasságára is, melyről a forrás elmondja, hogy „Magyarország királyának a leányát” vette el. Ebben az időpontban két uralkodója volt a magyaroknak, de kettőjük közül Géza jöhet szóba, hiszen Szent Istvánnak ekkor még nem lehetett szülőképes korú leánygyermeke. Géza uralkodói, fejedelmi, hercegi családokból házassította gyermekeit, így a házasságkötés időpontjában Sámuel már a bolgárok cárja kellett legyen.⁵⁵ Két időpont vélelmezhető Sámuel egyeduralmának kezdetére: 976/980 vagy 997, de a források alapján a bolgár történészek körében az utóbbi vált elfogadottabbá.

Mivel Mikhaél püspök „*Magyarország királyának leányát*” említi, ez jelzi, hogy a püspök forrása, mely alapján írta kiegészítéseit Skylitzés munkájához, még Gézát tudta a magyarok „királyának”. Mindezeket figyelembe véve Radomir, a bolgár trónörökös 997-ben (de legkésőbb 998-ban) vette el Géza leányát.

BIBLIOGRÁFIA

- ÁKÍF *Az államalapítás korának írott forrásai.* Szerk.: KRISTÓ Gyula. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 15. Szeged, 1999.
- ÁMTBF MORAVCSIK Gyula: *Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai.* Budapest, 1988.
- ANDREEV 1992. Андреев, Йордан Киров: *Българските ханове и царе, VII – XIV век.* Историко-хронологичен справочник. Издателство „Петър Берон”: София, 1992.
- ANDREEV–LAZAROV–PAVLOV 2012. Андреев, Йордан – Лазаров, Иван – Павлов, Пламен: *Кой кой е в средновековна България.* Изток–Запад: София, 2012.³
- BAKALOV 1985. Бакалов, Георги: *Средновековният български владетел (титулатура и инсигнии).* София, 1985.
- BAKALOV–ALEKSANDROV 2003. *История на Българите в осем тома.* Том I. От древността до края XVI век. Ред. Бакалов, Георги – Александров, Емил. София, 2003.
- BRÉHIER 1999. BRÉHIER, Louis: *Bizánc tündöklése és hanyatlása.* Varia Byzantina – Bizánc világa I. Bizantinológiai Intézeti Alapítvány. Budapest, 1999.
- BOŽILOV–GJUZELEV 1999. Божилов, Иван – Гюзелев, Васил: *История на Средновековна България VII–XIV век.* История на България. Том I. София, 1999.
- BULGARIA 2006–2007. CAWLEY, Charles: *Foundation for Medieval Genealogy. Bulgaria. Khans of the Bulgars 802–852. Princes of the Bulgarians 852–913. Tsars of the first Bulgarian Empire 913–971, 997–1018 and 1041–1041. Tsars of the second Bulgarian Empire 1186–1393.* FMG 2006–2007. In: <http://www.fmg.ac/Projects/MedLands/BULGARIA.htm> [Letöltés ideje: 2014. 12. 17.]
- CFHB V. *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum.* Recensuit Ioannes Thurn. Corpus Fontium Historiae Byzantinae. Volume V. Series Berolinensis. Walter de Gruyter et socios: Berolini et Novi Eboraci, 1973.

⁵⁴ Vasil Zlatarski egy önálló tanulmányában tisztázta, hogy a felkelés élén álló Delján Péter nem egy csaló volt: ZLATARSKI 1932. 354–363. E nézetét teszi magáévá Vajay Szabolcs is: lásd fentebb 10. jegyzetben.

⁵⁵ Ióánnés Geometrész verseiben említi meg, hogy Sámuel saját magát koronázta meg. Ezt az adatot hozza HOLMES 2005. 411. 35. lj., hivatkozva 'Lauxtermann, M. D.: Byzantine Poetry from Pisides to Geometres. Texts and Contexts. Vienna 2003.' munkájára. Ehhez lásd még BAKALOV 1985. 122–123.

- CHRONICLE DUKLJA *Chronicle of the Priest of Duklja. (Ljetopis' Popa Dukljanina).* 30–36. capters. Translated Paul Stephenson. In: <http://www.paulstephenson.info/trans/lpd1.html> [Letöltés ideje: 2014.12.21.]
- CSHB 9. *Georgius Cedrenus. Tomus Alter. Ioannis Scylitzae opera ab Immanuele Bekkero. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* 09. Bonnae, 1839.
- CSHB 49. *Ioannis Zonaras. Tomus III. Ioannis Zonarae Epitomae Historiarum. Libri XIII–XVIII.* Edidit Theodorus BÜTTNER-WOBST. *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae.* 49. Bonn, 1897.
- DUNPHY, ENCYCLOPEDIA *The Encyclopedia of the Medieval Chronicle.* Vol. I–II. Gen. Ed.: Graeme DUNPHY. Leiden–Boston, 2010.
- DIMITROV 1998. Димитров, Христо: *Българо-унгарски отношения през средновековието.* София, 1998.
- EVERY 1947. EVERY, George: *The Byzantine Patriarchate, 451–1204.* London, 1947.
- FENÉR 1927–1928. FENÉR Géza: A bolgár egyház kísérletei és sikerei hazánkban. *Századok* 61–62. (1927–1928) 1–20.
- FORSYTH 1979. FORSYTH, John Harper: *The Byzantine-arab chronicle (938–1034) of Yahyā B. Saīd al-Antākī.* Ann Arbor, 1979.
- ГАВРИЛ *Гаврил.* In: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:64WmIC4Y7T0J:biobook-bg.beep.com/files/cargavrilradomir.html+&cd=4&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=opera> [Letöltés ideje: 2013.11.17.]
- ГАВРИЛ РАДОМИР *Гаврил Радомир.* In: http://bg.wikipedia.org/wiki/Гаврил_Радомир [Letöltés ideje: 2013.11.17.]
- ГИВИ VI. *Гръцки Извори за Българската История VI.* Извори за Българската История XI. Ред. Войнов, Миаил – Дуйчев, Иван – Тъпкова-Займова, Василка. София, 1965.
- ГИВИ VII. *Гръцки Извори за Българската История VII.* Извори за Българската История XIV. Ред. Лишев, Страшимир – Цанкова-Петкова, Геновева – Тивчев, Петър. София, 1968.
- GRÜNBART 2008. GRÜNBART, Michael: Basileios II. und Bardas Skleros versöhnen sich. *Milennium. Jahrbuch zur Kultur und Geschichte des ersten Jahrtausends n. Chr.* 5. (2008) 213–224.
- GYÓRFFY 1977. GYÓRFFY György: *István király és műve.* Budapest, 1977.
- GYÓRFFY 2013. GYÓRFFY György: *István király és műve.* Átdolgozott, bővített kiadás. Budapest, 2013.
- HERCZOG 1939. HERCZOG József: Skóciai Szent Margit származásának kérdése. *Turul* 53. (1939) 1–42.
- HOLMES 2005. HOLMES, Catherine: *Basil II and the Governance of Empire (976–1025).* Oxford–New York, 2005.
- H. TÓTH 2000. H. TÓTH Imre: Bulgária. In: *Európa és Magyarország Szent István korában.* Szerk.: KRISTÓ Gyula–MAKK Ferenc. Dél-Alföldi Évszázadok 12. Szeged, 2000.
- JIREČEK 1889. JIREČEK, Konstantin József: *A bolgárok története.* Történeti-, nép- és földrajzi könyvtár. XVIII. kötet. Nagy-Becskerek, 1889.
- KAZHDAN 1991. *Oxford Dictionary of Byzantium.* Ed.: KAZHDAN, Alexander. Volume I–III. Oxford–New York, 1991.
- KÉPES KRÓNIKA KMTL *Képes Krónika.* Fordította Bellus Ibolya. Budapest, 1986.
- KORAI MAGYAR TÖRTÉNETI LEXIKON (9–14. SZÁZAD). Főszerk.: KRISTÓ Gyula, szerk.: ENGEL Pál–MAKK Ferenc. Budapest, 1994.
- KRISTÓ 1998. KRISTÓ Gyula: *Magyarország története 895–1301.* Budapest, 1998.
- KRISTÓ 2000. KRISTÓ Gyula: Szent István. In: *Írások Szent Istvánról és koráról.* Szerk.: KRISTÓ Gyula. Szeged, 2000. 35–47.
- KRISTÓ 2001. KRISTÓ Gyula: *Szent István király.* Budapest, 2001. In: <http://mek.oszk.hu/05000/05000/html/kristo011.html> [Letöltés ideje: 2013.06.15.]
- LASKAI, SERMO LXXVI. LASKAI Osvát: *Sermo LXXVI. De sancto Stephano, rege Hungarorum I.* In: *Sermones de sanctis Biga salutis intitulati.* Hagenau, 1499. <http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/latinul/laskaiosvat/index.php?file=os/os076> [Letöltés ideje: 2013.06.15.]

- LJETOPIS LJETOPIS Sveštenika Dukljanskog. In: http://www.montenegrina.net/pages/pages1/istorija/duklja/ljetopis_pop_duklj/anina_latinicna_redakcija.htm [Letöltés ideje: 2014.12.21.]
- MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE I. *Magyarország története tíz kötetben. I. Előzmények és magyar történet 1242-ig.* Főszerk.: SZÉKELY György. Budapest, 1984. (Vonatköz rész Györfly György munkája.)
- MAKK 1988. MAKK Ferenc: Magyarország és keleti szomszédai Szent István korában. In: *Szent István és kora.* Szerk.: GLATZ Ferenc. Budapest, 1988. 81–89.
- MAKK 1996. MAKK Ferenc: *Magyar külpolitika (896–1196).* Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 2. Szegedi Középkorász Műhely: Szeged, 1996.
- MAKK 1998a MAKK Ferenc: Magyar-bolgár kapcsolatok Géza nagyfejedelem és Szent István király korában. In: MAKK Ferenc: *A turulmadártól a kettőskeresztig. Tanulmányok a magyarság régebbi történelméről.* Szeged, 1998. 117–125.
- MAKK 1998b MAKK Ferenc: A turulmadártól a kettőskeresztig. A korai magyar-bizánci kapcsolatok. In: MAKK Ferenc: *A turulmadártól a kettőskeresztig. Tanulmányok a magyarság régebbi történelméről.* Szeged, 1998. 215–238.
- MAKK 1999. MAKK, Ferenc: *Ungarische Außenpolitik.* Herne, 1999.
- MAKK 2012a MAKK, Ferenc: Ungarisch-bulgarische Beziehungen in der Zeit des Grossfürsten Géza und des Königs Stephan dem Heiligen. In: MAKK, Ferenc: *Vom mythischen Vogel Turul bis zum Doppelkreuz.* Studien zur Geschichte Ungarns. Band 18. Herne, 2012. 125–140.
- MAKK 2012b MAKK, Ferenc: Vom mythischen Vogel Turul bis zum Doppelkreuz. Ungarisch-byzantinische Beziehungen im 9.–12. Jahrhundert. In: MAKK, Ferenc: *Vom mythischen Vogel Turul bis zum Doppelkreuz.* Studien zur Geschichte Ungarns. Band 18. Herne, 2012. 317–345.
- MANEVSKI 2008. Маневски, Димитр: След падането на България под византийска власт. БГ НАУКА 26.2.2008. In: http://www.svitaci.com/index.php?option=com_content&task=view&id=254&Itemid=126 [Letöltés ideje: 2013.06.15.]
- MARGIT–MARGARETH ÁRPÁD(HÁZI) Margit–Margareth ÁRPÁD(házi). In: <http://www.geni.com/people/ÁRPÁD-házi-Margit-Margareth/6000000015413607892> [Letöltés ideje: 2013.11.17.]
- MАРГЪОРИТА УНГАРСКА Маргъорита Унгарска. In: http://bg.wikipedia.org/wiki/Маргъорита_Унгарска [Letöltés ideje: 2012.11.15.]
- MGH Epistolae III. *Monumenta Germaniae Historica. Epistolae selectae. III. Codex epistolarum Tegernseensium (Froumund).* Edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi. Berolini, 1925.
- MUTAFCSIEV 1986. Мутафчиев, Петър: *История на българския народ 681–1323.* София, 1986.
- NAGY 1971. NAGY Kázmér: *Skócia rannóniai királynéja.* München, 1971.
- NIKOLOV 2014. Николов, Георги Н.: *Българският цар Самуил.* Малка Македонска Библиотек № 4. София, 2014.
- II. PÉTER DELJÁN II. Péter Delján. In: http://hu.wikipedia.org/wiki/II._Péter_Delján [Letöltés ideje: 2013.11.17.]
- ПЕТЪР ДЕЛЯН Петър Делян. In: http://bg.wikipedia.org/wiki/Петър_Делян [Letöltés ideje: 2013.11.17.]
- ПЕТЪР II ДЕЛЯН Петър II Делян / Péter Delján. In: <http://www.geni.com/people/цар-Петър-II-Делян-Delján-Péter/600000000687416311> [Letöltés ideje: 2013.11.17.]
- PIRVATRIĆ 1997. Пириватрић, Срђан: *Самуилова држава. Обим и карактер.* Београд, 1997.
- PIRVATRIĆ 2013. PIRVATRIĆ, Srđan: Emperor's Daughter in Love with a Prisoner: Comparing the Stories of Skylitzes and Anonymus Presbyter Diocleae. In: *Byzanz und das Abendland. Begegnungen zwischen Ost und West.* Hrsg. Erika JUHÁSZ. Bibliotheca Byzantina 1. Antiquitas – Byzantium–Renascentia V. Eötvös-József-Collegium. Budapest, 2013. 273–283.
- PSSELLUS, CHRONOGRAPHIA *Fourteen Byzantine Rulers. The Chronographia of Michael Psellus.* Translated with an introduction by E. R. A. SEWTER. New Haven, 1966.
- ROZEN 1883. Розен, Виктор Романович барон: *Император Василий Болгаробойца. Извлечения из летописи Яхьи Антиохийского.* Санктпетербург, 1883.
- RUNCIMAN 1930. RUNCIMAN, Steven: *A History of the First Bulgarian Empire.* London, 1930.

- SEIBT 1976. SEIBT, Werner: *Die Skleroi. Eine prosopographisch-sigillographische Studie.* Wien, 1976.
- SRH *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. Volumen I–II. Budapestini, 1937–1938.
- STEPHENSON 2003. STEPHENSON, Paul: *The Legend of Basil the Bulgar-Slayer.* Cambridge, 2003.
- SZEGFÜ 1988. SZEGFÜ László: Szent István családja. In: *Az államalapító.* Szerk.: KRISTÓ Gyula. Budapest, 1988.
- THURÓCZY THURÓCZY János: *A magyarok krónikája.* Ford.: HORVÁTH János. Budapest, 1980.
- TÓSÉR 2010. TÓSÉR Márton: Katonacsászárok és hadurak. A bizánci hódítások és a polgárháborúk kora. *Hadtörténelmi Közlemények* 123. (2010) 236–268.
- VAJAY 1962. VAJAY, Szabolcs: Agatha, Mother of Saint Margareth, Queen of Scotland. *Duquesne Review. A Journal of the Social Sciences* VII. (1962/2) 71–87.
- VAJAY 1967. VAJAY Szabolcs: Géza nagyfejedelem és családja. In: *Székesfehérvár évszázadai* 1. Az államalapítás kora. Szerk.: KRALOVÁNSZKY Alán. Székesfehérvár, 1967. 63–100.
- WORTLEY 2010. *John Skylitzes: A Synopsis of Byzantine History 811–1057.* Translated by John WORTLEY with Introductions by Jean-Claude Cheynet and Bernard Flusin and Notes by Jean-Claude Cheynet. Cambridge–New York–Melbourne–Madrid–Cape Town–Singapore–São Paulo–Delhi–Dubai–Tokyo–Mexico City, 2010.
- YAHYA, HISTOIRE *Histoire de Yahya ibn Sa'id d'Antioche, continuateur de Sa'id ibn Bitriq.* Ed. et tr. I. KRATCHOVSKY et A. A. VASILEV. *Patrologia Orientalis* 23. Paris, 1932.
- ZLATARSKI 1927. Златарски, Васил Н.: *История на българската държава през средните векове.* Том I. История на Първото българско царство. Част II. От славянизацията на държавата до падането на Първото царство (852–1018). София, 1927.
- ZLATARSKI 1932. ZLATARSKI, Vasil: Wer war Peter Deljan? *Annales Academiae Scientiarum Fennicae* ser. B. 27. (1932) 354–363.

RÉVÉSZ, ÉVA

Die Heirat Radomirs und der Tochter des „ungarischen Königs“

Mikhael, der Bischof von Devol berichtet in seinem Werk darüber, dass Radomir der Sohn Samuels und die Tochter des ungarischen Königs sich verheiratet hätten. Dieser kurze Bericht generierte zahlreiche Fragen der Geschichtsforschung. Wann ist diese Ehe zustande gekommen? Welche Stellung hat Radomir in diesem Zeitpunkt ausgefüllt? Wer war sein Schwiegervater: Fürst Géza oder König Stephan? Und im Zusammenhang mit dieser Fragen: ab wann ist Samuel der Herrscher der Bulgaren gewesen?

Die Problematik dieses Themas gehe ich um, einerseits aufgrund der Quellen, andererseits aufgrund der Untersuchung der ehelichen Strategie der beiden Familien und beantworte ich die Fragen, wann Radomir und die Tochter des ungarischen Königs sich verheirateten und welcher Herrscher der Vater dieser Prinzessin war.